

طراحی چارچوب آینده‌نگاری توسعه منطقه با محوریت تحولات اجتماعی و فرهنگی

حبیب زارع احمدآبادی*، محسن رضا آخوندزاده**، علی صفاری دربرزی***

چکیده

تحولات اجتماعی و فرهنگی از اهداف اصلی توسعه منطقه‌ای محسوب می‌شود. این پژوهش با استفاده از رویکردهای آینده‌پژوهی و همچنین مدل‌های برنامه‌ریزی که بر اساس سناریو طراحی شده است، به بررسی توسعه اجتماعی و فرهنگی در استان یزد بر پایه سند چشم‌انداز ملی می‌پردازد. در گام اول پژوهش، ۳۳ عامل شناسایی گردید که این عوامل به نوعی بر روند توسعه اجتماعی و فرهنگی استان یزد اثرگذار بوده‌اند. پس از انجام مصاحبه‌های مختلف با خبرگان، اقدام به شناسایی ۹ عامل کلیدی از بین ۳۳ عامل بر اساس اسناد بالادستی گردید. در ادامه برای هر یک از عوامل بر اساس سناریوهای مختلف، ۱۸ وضعیت مطلوب و نامطلوب در آینده‌ی استان مورد شناسایی قرار گرفت. در ادامه با تشکیل ماتریس اثرات متقاطع از طریق نرم‌افزار میک‌مک و همچنین بهره‌گیری از دانش کارشناسان علوم اجتماعی در ارزیابی میزان تأثیرات وقوع هر یک از وضعیت‌ها بر وقوع یا عدم وقوع وضعیت‌های دیگر در استان، با استفاده از قابلیت‌های نرم‌افزار سناریو ویزارد، ۶ سناریوی با سازگاری بسیار بالا استخراج شد. نتایج پژوهش نشان از شناسایی ۳ عامل، عدالت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی به عنوان بازیگران اصلی و مؤثر بر فرایند توسعه اجتماعی و فرهنگی در استان یزد دارد. همچنین نتایج پژوهش حاکی از آن است که وضعیت فعلی هر یک از عوامل شناسایی شده در پژوهش، چندان مناسب نیست. سناریوهای احتمالی شکل گرفته در این پژوهش، امیدها را برای بهبود وضعیت توسعه در استان بالا می‌برد.

کلیدواژه‌گان: آینده‌نگاری، توسعه اجتماعی و فرهنگی، برنامه‌ریزی بر پایه سناریو، ماتریس اثرات

متقاطع

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۹/۱۸ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۲/۲۵

* استادیار، دانشگاه یزد، ایران (نویسنده مسئول)

Email: zareyazduni28@gmail.com

** کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، ایران.

*** دانش آموخته دکتری، مسئول پژوهش و فناوری دانشگاه جامع علمی کاربردی یزد، ایران.

۱. مقدمه

موضوع توسعه یکی از موضوعاتی است که نه تنها در حوزه جامعه‌شناسی توسعه، بلکه در بسیاری از حوزه‌های جامعه‌شناسی مورد بحث قرار می‌گیرد. جامعه‌شناسانی که در حوزه توسعه صاحب‌نظر هستند، مقوله توسعه را در برابر مقوله رشد قرار می‌دهند [۱۲]. یکی از مفاهیم مهم در حوزه توسعه، توسعه منطقه‌ای است. توسعه منطقه‌ای از مفاهیم بسیار مهم و حیاتی برای هر حکومت و کشوری به شمار می‌رود [۶۲]. توسعه منطقه‌ای مفهومی جدید در متون نظری برنامه‌ریزی است که هدف آن ایجاد چارچوبی مناسب برای دستیابی به استانداردهای زندگی [۳۹] و تغییر و بهبود فرآیندهای موجود در راستای رضایت شهروندان است [۲۷]. توسعه منطقه‌ای می‌تواند مفاهیم مختلفی همچون توسعه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، انسانی و غیره را شامل شود [۵۲]. توسعه اجتماعی و فرهنگی مهمترین عوامل مؤثر در توسعه منطقه‌ای همواره مد نظر محققان بوده است [۳۷].

توسعه اجتماعی را به‌کارگیری سیستم‌ها، دستگاه‌ها و مکانیزم‌های مختلف در راستای بهبود و رفاه زندگی بشر و تولید مثل اجتماعی تعریف کرده‌اند [۷۹]. هدف از توسعه اجتماعی ایجاد و تغییر فرآیندهای اجتماعی برنامه‌ریزی شده به منظور ارتقاء آسایش شهروندان در رابطه با روند پویای توسعه اقتصادی است [۶۹]. توسعه اجتماعی یک مفهوم چندبعدی است که مفاهیمی مختلفی از جمله اقتصاد، سیاست، آموزش، بهداشت، محیط زیست و غیره را در بر می‌گیرد [۴۱]. یکی از عوامل زیربنایی و ضروری دیگر در توسعه منطقه‌ای که می‌تواند بر پیشرفت و رشد هر جامعه تأثیر مثبتی داشته باشد فرهنگ و توسعه آن است. مفهوم فرهنگ، فعالیت انسانی است که در سیاست‌های عمومی، مدت‌هاست که به رسمیت شناخته شده است [۷۴]. فرهنگ شامل ارزش‌ها، باورها و فرضیاتی است که می‌تواند بر نحوه تفکر، احساس و رفتار افراد یک جامعه تأثیر بگذارد [۷۲]. توسعه فرهنگی به عنوان یک ضرورت برای هویت‌بخشی به نسل‌های آینده همواره مد نظر قرار دارد [۲۴]. توسعه فرهنگی ماهیت بحث برانگیز و چندوجهی اصطلاح فرهنگ را تصدیق می‌کند و به عنوان بهبود و ارتقاء سیستمی از رفتارها، نمادها، ارزش‌ها و آرمان‌هایی است که توسط یک جامعه تولید و به اشتراک گذاشته می‌شود، تعریف شده است [۱۹]. توسعه فرهنگی، فرآیندی است که با ایجاد تغییراتی در زمینه‌های ادراکی، شناختی، ارزش و باورها، شخصیت ویژه‌ای را در افراد به وجود می‌آورد که حاصل آن کنش‌ها و رفتارهایی است که مناسب جامعه است. به عبارت دیگر خروجی فرآیند توسعه فرهنگی می‌تواند کنار گذاشتن و حذف خرده فرهنگ‌های نامناسب باشد [۵۸].

یکی از مواردی که می‌تواند به توسعه فرهنگی و اجتماعی در جوامع کمک کند، چارچوب آینده‌نگاری است. انسان همواره بر اساس نیازهای درونی، شیفته کشف آینده و رمزگشایی از آن بوده است [۸۱]. امروزه علم آینده‌پژوهی، آینده‌نگاری^۱، کشف، ابداع و ارزیابی آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب مورد توجه بسیاری از محققین، جوامع و کشورهای مختلف قرار گرفته است [۱۸]. آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری رشته‌ای است که نظریه را به منظور تجزیه و تحلیل مسائل مختلف در آینده بر اساس تغییرات گذشته و حال به روش یکپارچه ایجاد می‌کند [۶۷]. آینده‌نگاری از زمان تدوین اولیه، بر روی شناخت، متمرکز شده است [۱۴]. متخصصان علوم شناختی، آینده‌نگاری را فرآیند شناختی متشکل از عمل خودآفرینش ذهنی در آینده می‌دانند. آینده‌نگاری موجب تنظیم درک و تفسیرهای ما از مسائل پیچیده و مبهم می‌شود که امکان ایجاد اقدامات جدید را امکان‌پذیر می‌سازد؛ بنابراین نگرش آینده‌نگاری شامل تغییر در بازنمایی‌های فردی با ایجاد چارچوب‌های جدید برای تجزیه و تحلیل است [۱۵]. فرایندهای تفکر آینده‌نگاری تغییرات مهمی را از نظر روش‌ها، دستگاه‌ها و ابزارها ایجاد کرده‌اند تا ایجاد، توزیع و اشتراک دانش را در فرآیندهای آینده‌نگاری در نظر بگیرند [۱۶].

^۱ Future Study

مجموع ویژگی‌های در نظر گرفته‌شده، آینده‌نگاری را به یکی از کارآمدترین ابزارهای تدوین راهبردهای بلندمدت و سیاست‌گذاری کشورها برای دستیابی به اهداف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تبدیل کرده است. در حقیقت، یافته‌های آینده‌نگاری داده‌های اصلی و اساسی فرایند تدوین راهبرد هر کشور را تشکیل می‌دهد. از آنجا که تدوین راهبردها و سیاست‌های مناسب و مؤثر در وهله‌ی نخست در گرو تأمین داده‌های صحیح و دقیق برای فرایند برنامه‌ریزی راهبردی و تصویرسازی مناسب از وضعیت مطلوب در آینده است، ارزیابی فعالیت آینده‌نگاری از نظر صحت، موفقیت و کارآمدی به موضوع مهمی در این حوزه‌ی علمی تبدیل شده است، به‌گونه‌ای که در حال حاضر بخش عمده‌ای از آثار علمی موجود در حوزه آینده‌نگاری به ارزیابی آینده‌نگاری و شناسایی عوامل مؤثر در موفقیت آن اختصاص یافته است با عنایت به اهمیت بسیار بالایی که مبحث توسعه در استان یزد با آن در سطوح مختلفی از جمله منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی روبه‌رو است، این پژوهش سعی دارد در ابتدا به شناسایی عواملی که می‌تواند بر روند توسعه تحولات اجتماعی و فرهنگی استان یزد اثرگذار باشد، اقدام نماید. در ادامه پژوهش به بررسی و شناخت روابط بین عوامل مختلف پرداخته می‌شود و سپس با به‌کارگیری روش‌های آینده‌نگاری به تشریح سناریوهای مطلوب استان در این حوزه نیز پرداخته شده است. نتایج این پژوهش می‌تواند به تصمیم‌گیران کلان استان یزد به عنوان یک چراغ راه، مسیر راه دستیابی به پیشرفت مناسب را نشان دهد و در کنار برنامه‌ریزی مناسب، امکان رشد استان یزد را بیش از گذشته فراهم شود.

۲. مبانی نظری

در این قسمت مبانی نظری مرتبط با توسعه منطقه‌ای و آینده‌نگاری شرح داده شده است.

آینده‌نگاری. در سال ۱۹۸۵، کوتس^۱ تلاشی را برای تعریف آینده‌نگاری انجام داد و آن را روندی توصیف کرد که درک کاملی از نیروهای شکل‌دهنده آینده دور است که باید در تدوین سیاست‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها مورد توجه قرار گیرد [۲۳]. آینده‌نگاری معادل جریان تلاش‌های منظم با هدف نگاه به آینده و انجام مؤثرترین انتخاب‌ها تعریف شده است. با این حال، آینده‌نگاری فرض می‌کند که آینده واحدی وجود ندارد. بسته به اقدام کنونی یا عدم اقدام، بسیاری از انواع آینده ممکن است اما فقط یکی از آن‌ها به وجود می‌آید [۴۶]. آینده‌نگاری به عنوان تمرکز بر جمع‌آوری دانش در مورد آینده، فرآیندی برای ایجاد یک چشم‌انداز میان‌مدت و بلندمدت تعریف شده است [۶۴]. برای آینده‌نگاری پنج عنصر اصلی شناسایی شده است که شامل پیش‌بینی و طراحی آینده، مشارکت، شبکه‌های اجتماعی، چشم‌انداز استراتژیک و تصمیمات فعلی است [۶۳]. آ

آینده‌نگاری به صورت کلی، شناسایی تغییر و تحولاتی تعریف شده است که در آینده اتفاق می‌افتد [۷۱]. آینده‌نگاری شناسایی محیط برای وقایع جدید و عوامل تغییر و سپس استفاده از فنون مناسب برای پیش‌بینی تحول و تغییر، پیامدهای آن‌ها بر سازمان، پاسخ‌ها یا تصمیمات مناسب در برخورد با آن‌ها است [۱۷]. آینده‌نگاری تنها تحت تأثیر توسعه علم و فناوری نیست بلکه عوامل اقتصادی و اجتماعی نیز بر آن تأثیرگذار است [۷۶]. آینده‌نگاری فرآیندی ساختاری است که انتظارات بازیگران مختلف را به منظور تدوین استراتژی‌هایی برای آینده در هم می‌آمیزد [۲۵]. این گفتگو بین شرکت‌کنندگان در فرآیند را تقویت می‌کند و چارچوبی را برای برقراری ارتباط و اشتراک نظر در مورد سناریوهای احتمالی آینده فراهم می‌سازد [۵۹].

توسعه منطقه‌ای. توسعه منطقه‌ای مفهومی جدید در متون نظری برنامه‌ریزی است که هدف آن خلق چارچوبی مناسب برای دستیابی به مفهومی باثبات در استانداردهای زندگی شهروندان است [۶]. در جهان امروز نابرابری‌های منطقه‌ای، پدیده‌ای فراگیر و رو به گسترش بوده [۴۵] و شکاف‌های مشخص در میزان توسعه‌یافتگی

^۱ Coates

در بین مناطق و میزان توسعه امکانات نامتعادل است [۴۲]. در واقع، نابرابری، از نشانه‌های مهم توسعه‌نیافتگی است زیرا نابرابری‌های منطقه‌ای در همه اشکال و سطوح آن‌ها می‌تواند پیامدهای ناگواری داشته باشد [۵۰]. از این رو، توجه به برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای برای دستیابی به توسعه‌ای عادلانه‌تر بین بخش‌های یک کشور از اهداف اصلی هر جامعه است [۳۹].

پیشینه پژوهش

در مطالعه‌ای نقش ذی‌نفعان در آموزش کارآفرینی و تأثیر آن بر توسعه منطقه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است. هدف اصلی این مطالعه، درک نقش ذی‌نفعان اصلی در برنامه‌های آموزش و آموزش کارآفرینی و درک این نهادها از تأثیر برنامه‌ها بر توسعه منطقه‌ای بوده است. این تحقیق شامل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ذی‌نفعان مختلف شرکت‌کننده در یک برنامه آموزش کارآفرینی در منطقه‌ای با تراکم کم بود. نتایج نشان می‌دهد، اول، مشارکت فعال ذی‌نفعان در برنامه‌های کارآفرینی می‌تواند منجر به توسعه منطقه‌ای در همه زمینه‌ها شود [۳۰]. در مطالعه‌ای چارچوب مفهومی با هدف درک پویایی‌های نظام آینده‌نگاری ارائه شده است. این چارچوب مفهومی قادر به شرح وابستگی و روابط متقابل عناصر نظام شامل بازیگران، فرآیندها، ورودی‌ها، خروجی‌ها و اثرات و همچنین تعامل نظام با محیط گسترده‌تر سیاسی-اقتصادی-اجتماعی و فناورانه است [۵]. در مطالعه‌ای دیگر تأثیر شبکه‌های دانش بر توسعه منطقه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از انجام این پژوهش ارائه مدلی برای توسعه منطقه‌ای مبتنی بر شبکه دانش بوده است. از نتایج این پژوهش می‌توان به استفاده از مدل به‌دست‌آمده در حل مسائل پیچیده و مهم و توسعه منطقه‌ای و بهبود جوامع اشاره کرد [۶۱].

در مطالعه‌ای به تحلیل فضایی توسعه منطقه‌ای کشور بر مبنای شاخص‌های اجتماعی پرداخته شده است. داده‌های این پژوهش از سالنامه آماری سال ۱۳۹۵ در قالب ۵۲ شاخص مهم اجتماعی که شامل داده‌های مرتبط با مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی، رفاهی، آموزشی و بهداشتی است، گردآوری شده است. آنتروپی شانون، ضریب تغییرات و تکنیک واسپاس به ترتیب برای وزن‌دهی، بررسی پراکنش و تعیین سطح توسعه‌یافتگی در بستر متلب به کار گرفته شدند. نتایج پژوهش، توسعه نامتوازن و نامتعادل اجتماعی بین استان‌های ایران را نشان داد. به‌طوری‌که فقط چهار استان تهران، اصفهان، خراسان رضوی و فارس در سطح بالاتری از توسعه اجتماعی قرار دارند و استان‌های البرز، زنجان، چهارمحال بختیاری، سمنان، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، ایلام و کهگیلویه و بویراحمد به عنوان محروم‌ترین مناطق کشور از لحاظ شاخص‌های اجتماعی محسوب می‌شوند. در کل، نتایج نشان داد وضعیت توسعه اجتماعی در استان‌های ایران سختی با عدالت اجتماعی و فضایی ندارد و نیازمند توجه و مدیریت صحیح و کارآمد است [۳۹]. در مطالعه‌ای دیگر در این حوزه مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه منطقه‌ای و رفاه در یک استان از کشور چین مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش حاکی از تمرکز بالای دولت محلی نسبت به توسعه منطقه‌ای دارد تا با استفاده مناسب از رویکردهای برنامه‌ریزی شده سابق، اقدام به استفاده بهینه‌تر از اقدامات بین رشته‌ای نماید تا به پیشرفت بهتر توسعه منطقه‌ای در این بخش کمک نماید [۲۸].

در مطالعه‌ای دیگر در کشور چین به بررسی مهم‌ترین عوامل عدم توسعه منطقه‌ای در روستاهای چین پرداخته شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری داخلی مهم‌ترین علت عدم رشد و توسعه منطقه‌ای در روستاهای چین بوده است [۸۲]. پژوهش دیگر صورت پذیرفته در این حوزه به بررسی نقش ذی‌نفعان اصلی در برنامه‌ریزی آموزشی کارآفرینی به منظور توسعه منطقه‌ای پرداخته است. نتایج پژوهش حاکی از تأثیر مثبت مشارکت ذی‌نفعان در توسعه پایدار منطقه‌ای دارد. همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که این نوع از آموزش‌ها می‌تواند نقشی مؤثر در توسعه منطقه‌ای مناطق با تراکم جمعیتی کم را ایفا نماید [۳۰]. با توجه به مبانی نظری و مطالعات پیشین در حوزه توسعه منطقه‌ای، عوامل اثرگذار بر توسعه اجتماعی و توسعه فرهنگی به صورت جدول ۱ نشان داده شده است.

عوامل بدست آمده در مبانی نظری پژوهش در موارد مختلف به منظور برنامه‌ریزی بهتر مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند و از سوی دیگر توانسته‌اند امکان پیشرفت مناسب در برنامه‌ریزی را به همراه داشته باشند. بدین منظور، این شاخص‌ها در قالب جدول ۱ ارائه گردید تا دسته‌بندی موضوعی و محتوایی مناسبی در این حوزه امکان‌پذیر شود.

جدول ۱. عوامل اثرگذار بر توسعه فرهنگی اجتماعی

عامل	تعریف	منبع
توسعه انسانی	توسعه‌ی انسانی، روندی است که طی آن امکانات بشر افزایش می‌یابد. شاخص توسعه‌ی انسانی، نتیجه‌ی کوششی است به منظور رهاکردن دیدگاه توسعه‌ی تولیدمدار و جایگزین کردن دیدگاه دیگری که انسان‌مدار است.	[۴۹] [۵۳] [۷۳]
امکانات زندگی	دسترسی مناسب به برق، تلفن، آب لوله‌کشی، سوخت	[۶۰]
اوقات فراغت	دسترسی به امکانات تفریحی و ورزشی (زمین ورزشی، فضای بازی کودکان، پارک و ...)	[۳۳]
رضایت از زندگی	احساس خرسندی کلی فرد از زندگی، در واقع رضایت از زندگی بازتاب فاصله میان ایده‌آل‌های شخص و وضعیت فعلی او است.	[۵۳] [۲۰] [۵۴]
بهداشت و سلامت	کمیت و کیفیت امکانات و خدمات بهداشتی درمانی و دسترسی به آب شرب سالم، تغذیه متنوع و مفید در هفته، توان مالی جهت معالجه امراض	[۶۰] [۴۷]
آموزش	کیفیت ساختمان مدارس، تعداد معلم و کلاس نسبت به دانش‌آموز و امکانات آزمایشگاهی	[۶۳] [۶۸] [۷۵]
درآمد و اشتغال	درآمد یعنی کسب پول ماهیانه حاصل از فعالیت‌های مختلف. اشتغال یعنی داشتن یک شغل دائمی	[۶۸] [۲]
رضایت شغلی	نوعی احساس رضایت و رضایت خاطر فرد از شغل خود در سازمان است که با کار مناسب با استعدادها، میزان موفقیت در شغل، تأمین نیازهای منطقی، شکوفایی استعدادها، پیشرفت شغلی، تجربه‌های موفق و جو سازمانی ارتباط دارد.	[۵۶] [۵۷] [۲۵]
سرمایه اجتماعی	سرمایه اجتماعی مفهومی جمعی است که اصل و اساس آن بر رفتار، طرز تلقی‌ها و استعدادهای فردی قرار دارد.	[۵۵] [۳۲]
شکاف اجتماعی	در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان شکاف‌های اجتماعی را به دو دسته شکاف‌های ساختاری و تصادفی تقسیم کرد: شکاف‌های ساختاری آن دسته از شکاف‌های اجتماعی هستند که به اقتضای وجود جامعه پدید می‌آیند و ناشی از ویژگی‌های ذاتی و طبیعی جامعه بشری هستند. شکاف‌های تصادفی به آن دسته شکاف‌های اجتماعی گفته می‌شود که حاصل تصادفات تاریخی جوامع است.	[۲۹] [۳۸]
مشارکت اجتماعی	در برگزیده انواع کنش‌های فردی - گروهی به‌منظور دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و همچنین اثرنهادن بر فرآیندهای تصمیم‌گیری درباره‌ی امور عمومی است.	[۸] [۳]
اعتماد اجتماعی	اعتماد عبارت است از تمایل فرد به قبول خطر در رفتار دیگران.	[۸] [۷۷]
تعلق اجتماعی	تعلق اجتماعی، نقطه عطف فرآیندی است که طی آن فرد نسبت به مکان، محیط، شی و یا امری احساس تعهد و مسئولیت پیدا می‌کند.	[۷۰] [۷]
حمایت اجتماعی	حمایت اجتماعی، تعهدات متقابلی را به وجود می‌آورد و حالتی را ایجاد می‌کند که در آن شخص احساس دوست داشته شدن، مراقبت، عزت‌نفس و ارزشمند بودن دارد و این‌ها با نتایج سلامتی ارتباط مستقیم دارد.	[۲۱] [۲۲] [۳۵]
هویت دینی	هویت دینی با میزان مشارکت مردم در فعالیت‌های دینی، افتخار و احترام مرد به علمای دینی، خشنودی مردم از گسترش دینشان و پایبندی مردم به اصول مذهبی سنجیده می‌شود.	[۳۲]
هویت بدنی	میزان مورد توجه قرارگرفتن افراد با توجه به ظاهر افراد را هویت بدنی گویند.	[۳۲]
هویت گروهی	هویت گروهی خود در ارتباط با دیگران قرار می‌گیرد و به حیطه‌های بین فردی مثل محبوبیت و شهرت فرد نزد دیگران و تأثیر رفتارهای فرد بر دیگران در تعامل با آن‌ها مربوط می‌شود.	[۳۲]
مدارای قومی	میزان تمایل فرد به قبول موقعیت‌هایی که در ارتباط با افراد متعلق به اقوام دیگر است، نشان‌دهنده‌ی مدارای قومی خواهد بود.	[۱۰]

عامل	تعریف	منبع
مدارای ملی	میزان تمایل فرد به قبول موقعیت‌هایی که در ارتباط با افراد متعلق به ملیت‌های دیگر است، نشان‌دهنده‌ی میزان مدارای ملی خواهد بود.	[۱۰]
مدارای عمومی	مدارا نسبت به حالت‌های مختلف انسان بودن، چه آن‌هایی که از هنگام تولد همراه افراد است مانند رنگ پوست، جنسیت و چه آن‌هایی که در طول زندگی از طریق فرایند اجتماعی شدن کسب می‌شوند.	[۱۰]
امنیت اجتماعی	امنیت اجتماعی توانایی جامعه برای حفظ هویت، منافع و ویژگی‌های اساسی خود در برابر شرایط متحول و تهدیدها و نیز توانایی ارتقای وضعیت اجتماعی به سمت ارزش‌ها و آرمان‌های جامعه است.	[۳۳] [۲۶] [۳۷]
امنیت عینی	به کمیت جرائم، آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی در جامعه می‌پردازد که تغییرات در میزان آن‌ها، امنیت جامعه را تغییر می‌دهد.	[۴۳]
امنیت ذهنی	نوعی ذهنیت و جهت‌گیری روانی مثبت افراد نسبت به عدم تأثیرگذاری حضور و بروز رویدادها و وقایع ضد امنیتی	[۸]
امنیت هویت	هویت فرد مشتمل بر باورهای فرد در مورد مهارت‌ها و توانایی‌هایش که در ارجاع به اسناد فردی همچون استعداد و شایستگی‌ها تعریف می‌شود.	[۴۰]
امنیت فرهنگی	مصونیت فرهنگ (دین، افکار، اخلاق، آداب و رسوم، باورها و میراث فرهنگی) فرد و جامعه از هرگونه تعرض و تهدید	[۴۰]
امنیت فکری	نداشتن نگرانی در ابراز افکار و نظر و همچنین عدم پریشانی فکری	[۴] [۶۶]
امنیت جمعی	نداشتن نگرانی برای تعامل‌های جمعی، تجمع‌های آیینی، دینی و سیاسی	[۴]
عدالت اجتماعی	توزیع منصفانه منابع جامعه به‌منظور دسترسی شهروندان به فرصت‌های برابر است، به‌گونه‌ای که برای اتخاذ شیوه زندگی خود آزادی عمل داشته باشند و محرومیت‌ها موجب طرد آن‌ها از زندگی اجتماعی نشود.	[۳۶]
عدالت توزیعی	عدالت توزیعی ناظر به تکالیف دولت در برابر مردم است و چگونگی توزیع مشاغل، مناصب و اموال عمومی را معین می‌کند.	[۳۶]
عدالت رویه	عدالت رویه را به‌منزله رعایت عدالت در فراگردهایی که توسط آن‌ها، پیامدها تخصیص می‌یابند، تعریف می‌کنند.	[۸۰]
سرمایه‌ی فرهنگی	با توجه به نظریه‌ی بورديو، سرمایه‌ی فرهنگی شامل: دانش، توانایی‌ها و اندوخته‌های فرد از کالاهای فرهنگی‌ای است که همگی باهم، وضعیت فرد را در یک حوزه و زمینه می‌سازند.	[۶۹] [۵۱]
تاریخی- مذهبی	رفتن به موزه، بازدید از اماکن مذهبی و بازدید از اماکن تاریخی	[۷۸]
کالاهای فرهنگی	فعالیت‌های فرهنگی عینی (مانند کتاب، روزنامه و ...) و ذهنی (مانند آموزش نویسندگی و ...) که خدمات فرهنگی نامیده می‌شود.	[۶۹]
رسانه‌های ارتباط جمعی	به‌طور کلی به وسایلی اطلاق می‌شود که مردم یک جامعه از آن برای اعلام پیام‌ها و افکار و انتقال مفاهیم به یکدیگر استفاده می‌کنند.	[۱۲]
اخلاق شهروندی	اخلاق شهروندی را می‌توان مجموعه‌ای از قوانین و عرف‌های اجتماعی تعریف کرد که بتوانند به‌ویژه در شهرهای بزرگ و متوسط همچنین در شهرهای کوچک برای دست‌اندرکاران و ساکنان این شهرها امکان زندگی هماهنگ و بدون تنش چه با یکدیگر و چه با محیط‌زیست و توسعه پایدار یعنی گذار آرام موقعیت‌های مناسب و از میان برداشتن موقعیت‌های نامناسب کنونی برای نسل‌های آینده را فراهم آورند.	[۱۳] [۴۴] [۳۱]
میل و نیاز به پیشرفت	نوآوری موجب بهبود کار و ارتقاء سطح زندگی و پیشرفت می‌شود و میل به پیشرفت، افزایش سطح رفاه را به همراه دارد.	[۱۱]
فرهنگ کار	مجموعه ارزش‌ها، باورها و دانش‌های مشترک و پذیرفته‌شده یک گروه کاری در انجام فعالیت‌های معطوف به تولید و یا ایجاد ارزش افزوده.	[۱۱] [۴۸]
فرهنگ نظم	نهادینه کردن نظم و انضباط در جامعه	[۱۱]
فرهنگ آینده‌نگری	افرادی که دارای اعتمادبه‌نفس هستند و می‌توانند متغیرهای زندگی و جامعه را تحت کنترل خود درآورند؛ با انجام جهت‌گیری‌های مناسب در زندگی می‌توانند مشکلات آینده را حل کنند.	[۱۱]

در سال‌های اخیر آینده‌نگاری و توسعه منطقه‌ای مورد توجه بسیاری از محققان قرار گرفته است. در پژوهشی آینده‌نگاری و برنامه‌ریزی استراتژیک به عنوان دو عامل پیش‌بینی‌کننده تغییرات آینده مورد بررسی قرار گرفته است [۱۷]. در این پژوهش با ادغام آینده‌نگاری و طراحی استراتژیک به عنوان ابزارهایی که می‌توانند به نوعی مکمل هم باشند، رویکرد جدیدی برای درک تغییرات آینده و ابزارهای تأثیرگذاری بر آن، به روش‌های ترجیحی ارائه می‌شود. همچنین در این پژوهش رویکردهای سنتی با رویکرد آینده‌نگاری و طراحی استراتژیک نسبت به تغییرات احتمالی در آینده مورد مقایسه قرار گرفته است؛ که این امر می‌تواند به نوعی جنبه نوآورانه بودن این پژوهش را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهد.

۳. روش شناسی پژوهش

روش شناسی پژوهش به کاربرده شده از نظر هدف، از نوع اکتشافی، تبیینی و توصیفی است. مراحل انجام این پژوهش به صورت شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. مراحل اجرای پژوهش

بعد از شناسایی عوامل اثرگذار بر توسعه اجتماعی و فرهنگی، پرسشنامه این پژوهش با توجه به عوامل و ابعاد تأثیرگذار بر توسعه اجتماعی و فرهنگی به دست آمده حاصل از مطالعات پیشین در حوزه توسعه منطقه‌ای در ابعاد اجتماعی و فرهنگی طراحی شد و در اختیار خبرگان شامل ۶ خبره کارگروه علوم اجتماعی استانداری و ۶ خبره علمی و دانشگاهی حوزه علوم اجتماعی قرار گرفت تا میزان اهمیت، صحت و سقم آن‌ها مورد ارزیابی قرار گیرد. با توجه به شکل ۱ بعد از شناسایی عوامل اثرگذار در حوزه اجتماعی و فرهنگی و طراحی پرسشنامه به منظور تأثیر متقاطع عوامل شناسایی شده در حوزه اجتماعی و فرهنگی در استان یزد، از نرم‌افزار میک مک به منظور شناسایی پیشران‌های کلیدی توسعه اجتماعی و فرهنگی استفاده شد. روش این نرم‌افزار بدین گونه است که ابتدا متغیرها و مؤلفه‌های مهم در حوزه موردنظر را شناسایی کرده و سپس آن‌ها را در ماتریسی مانند ماتریس تحلیل اثرات وارد نموده و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوطه توسط خبرگان، تشخیص داده می‌شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارند. پس بدین ترتیب متغیرهای سطرها، تأثیرگذار و متغیرهای ستون‌ها، تأثیرپذیر می‌باشند. میزان ارتباط میان متغیرها، با کمک اعدادی بین صفر تا سه انجام می‌یابد. عدد صفر در این بازه نشان از «عدم تأثیر»، عدد یک نشان از «تأثیر ضعیف»، عدد دو نشان‌دهنده «تأثیر متوسط»،

عدد سه نشان دهنده «تأثیر زیاد» و در نهایت حرف (P) نشان دهنده وجود رابطه‌ای بالقوه بین متغیرها است. بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده در یک پژوهش n باشد، یک ماتریس $n \times n$ ساخته می‌شود که در این ماتریس، تأثیرات متغیرها بر یکدیگر مشخص شده است. تحلیل‌های مختلف انجام یافته بر روی ماتریس متقاطع با استفاده از نرم‌افزار میک - مک، طی ۶ مرحله به شرح ذیل انجام یافته است. این مراحل به ترتیب اولویت زیر هستند [۹].

بررسی پایداری یا عدم پایداری سیستم مورد مطالعه و ایجاد درک سیستمی

شناسایی و تجزیه و تحلیل تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

. شناسایی پیشران‌های اصلی و کلیدی به منظور سناریونویسی

شناخت کلی از یک سیستم و اجتناب از بررسی و تحلیل جزئی

شناسایی و تجزیه و تحلیل عواملی که منجر به ناپایداری در یک سیستم می‌شوند.

شناخت بهتر محیط به واسطه سنجش تأثیرگذاری متغیرها بر همدیگر

در این پژوهش با شناسایی پیشران‌های مطلوب و نامطلوب، سناریوهای سازگار و ناسازگار شناسایی گردید. برای استخراج سناریوهای سازگار و ناسازگار از نرم‌افزار سناریو ویزارد در جهت انجام فرایند سناریونویسی استفاده شده است. با شناسایی عوامل کلیدی به وسیله نرم‌افزار میک‌مک، عوامل کلیدی شناسایی شده در وضعیت‌های مختلفی مورد طبقه‌بندی قرار گرفتند. وضعیت‌های طبقه‌بندی شده در این بخش، به صورت ماتریسی، در اختیار متخصصین توسعه قرار داده شد تا مجدداً اقدام به شناسایی و تحلیل نمایند. تفاوت نظرات در این بخش مربوط به این موضوع می‌شود که خبرگان می‌توانستند نظری بین منفی ۳ تا مثبت ۳ را به هر یک از خانه‌های ماتریس اختصاص دهند. خبرگان و متخصصین این بخش همان ۱۲ خبره مرحله قبلی بوده‌اند. سؤال محوری که در این پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت بدین صورت مورد پرسش قرار داده شد که «اگر وضعیت A1 به عنوان اولین وضعیت پیش آمده در عامل کلیدی A در آینده استان اتفاق بیفتد چه تأثیری بر وقوع یا عدم وقوع وضعیت B2 در عامل کلیدی B خواهد داشت».

۴. تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

در بحث شناسایی عوامل کلیدی توسعه استان یزد در قلمرو اجتماعی و فرهنگی با مطالعه اسناد بالادستی، اهداف بنیادی به صورت جدول ۲ جمع‌بندی شده است. این اهداف با نظرات خبرگان استانداری استان یزد و همچنین کارگروه متشکل از ۱۲ خبره، مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. این ۱۲ خبره، خبرگانی بوده‌اند که در قسمت روش تحقیق به آن اشاره شده است.

جدول ۲. اهداف برگرفته از اسناد بالادستی

منبع	اهداف بنیادی
فصل هشتم برنامه چهارم توسعه استان یزد	۱. ارتقاء امنیت اجتماعی و عدالت اجتماعی
فصل هفتم برنامه چهارم توسعه استان یزد	۲. ارتقاء سلامت و بهبود کیفیت زندگی
بند ۱ نظریه پایه توسعه	۳. توسعه و ترویج ارزش‌های ملی و مذهبی و فرهنگی منطقه یزد.
بند ب سند سیاست‌های کلی آمایش سرزمین	۴. حفظ و ارتقاء وحدت، انسجام و حس تعلق فرهنگی به شهر و منطقه یزد.
بند ه سند ملی توسعه	۵. توسعه و ارتقای جایگاه گردشگری استان
منبع	اهداف میانی
بند ۲۰ و ۲۷ سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	۱. بهبود امنیت اجتماعی برای همه اقوام و مذاهب
بند ۱۲ سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	۲. گسترش عدالت منطقه‌ای
بند ه سند ملی توسعه	۳. کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و استقرار عدالت و ثبات اجتماعی
بند الف سند ملی توسعه	۴. حفظ و ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی (آگاهی، اعتماد، مشارکت، ارتباطات اجتماعی، معنویت،

ارزش‌ها	
۵. اعتلای معرفت دینی، ارزش‌های فرهنگی و ویژگی‌های هویتی استان	بند ۱ نظریه پایه توسعه
۶. بهبود شاخص‌های توسعه انسانی	بند الف سند سیاست‌های کلی آمایش سرزمین
۷. حفظ، توسعه و تقویت فرهنگ ایرانی اسلامی در استان	بند ۱ نظریه پایه توسعه
۸. ترویج فرهنگ ورزش	بند د سند ملی توسعه
۹. کاهش نرخ بیکاری	بند ه سند ملی توسعه
۱۰. گسترش دانش، مهارت و ارتقاء بهره‌وری سرمایه‌های انسانی	بند ک سند ملی توسعه
۱۱. فقرزدایی و تعدیل نابرابری‌های ناحیه‌ای، اجتماعی و اقتصادی در قلمرو استان	بند ه سند ملی توسعه
۱۲. تقویت و توسعه زیرساخت‌ها و خدمات گردشگری	بند ک سند ملی توسعه
اهداف مقطعی	
منبع	
۱. ارتقای رضایتمندی عمومی	بند ۴۱ سند چشم‌انداز ۱۴۰۴
۲. گسترش نهادهای مدنی	بند ه سند ملی توسعه
۳. ایجاد زمینه‌های گفتگو و فعالیت‌های مشترک فرهنگی در استان	بند ک سند ملی توسعه
۴. تقویت NGOهای مختلف فرهنگی، هنری و ورزشی در استان	بند الف سند ملی توسعه
۵. ایجاد مصونیت فرهنگی جوانان به‌عنوان مهم‌ترین قشر آسیب‌پذیر از طریق پرکردن اوقات فراغت و توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی و ورزش	بند ک سند ملی توسعه
۶. توجه به زمینه‌های مشارکت بین اقوام و گروه‌های مختلف اجتماعی	بند الف سند ملی توسعه
۷. تبیین و تقویت جایگاه جوانان در جامعه، به‌عنوان سرمایه انسانی و اجتماعی کشور	بند ک سند ملی توسعه
۸. تحکیم نهاد خانواده	بند ۱۴ سند چشم‌انداز ۱۴۰۴
۹. ترویج باورها و اعتقادات ارزشمند فرهنگی	بند ه سند ملی توسعه
۱۰. تقویت هم‌اندیشی و همکاری و تبادلات فرهنگی - اجتماعی بین اقوام و مذاهب استان	بند ۲-۵ سند برنامه‌ریزی راهبردی استان یزد
۱۱. تقویت نقش زنان در جامعه و توسعه سطح مشارکت آن‌ها در سطوح تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری استان	بند د سند ملی توسعه
۱۲. توسعه هر چه بیشتر ورزش در جامعه بخصوص زنان	بند د سند ملی توسعه
۱۳. ارتقاء نقش ورزش در تأمین سلامت جسمی و روحی و تقویت توانمندی‌های افراد و گروه‌های اجتماعی	بند د سند ملی توسعه
۱۴. تقویت پیوند فرهنگی - هنری مناطق کویری ایران	بند ب سند سیاست‌های کلی آمایش سرزمین
۱۵. ایجاد و تقویت اشتراکات فرهنگی - اجتماعی و تعامل فراگیر با سایر مناطق کشور بخصوص استان‌های هم‌جوار	برنامه‌ریزی عملیاتی
۱۶. تهیه طرح‌های پایه توسعه گردشگری	بند ۸ نظریه پایه توسعه

با توجه به جدول ۲ می‌توان عوامل کلیدی را از میان اهداف بنیادی به صورت جدول ۳ تشخیص داد. این عوامل به منظور تأیید محتوایی در اختیار خبرگان مرحله قبل قرار گرفت تا از جهت روایی مورد تأیید قرار بگیرد.

جدول ۳. عوامل کلی از اهداف بنیادین

اهداف بنیادین	عوامل کلیدی
ارتقاء امنیت اجتماعی و عدالت اجتماعی	۱. امنیت اجتماعی
ارتقاء سلامت و بهبود کیفیت زندگی	۲. عدالت اجتماعی
توسعه و تقویت سطح دانائی و ارزش‌های فرهنگی در حوزه فرهنگی.	۳. کیفیت زندگی
حفظ و ارتقاء وحدت، انسجام و حس تعلق فرهنگی به شهر و منطقه یزد.	۴. سرمایه فرهنگی
توسعه و ارتقای جایگاه گردشگری استان	۵. همبستگی اجتماعی
	۶. گردشگری

با مرور مبانی نظری پژوهش و نیز اسناد بالادستی و با توجه به شباهت عوامل کلیدی مطرح شده با عواملی که در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و شناسایی شاخص‌های کاربردی توسعه اجتماعی» با کاربرد فن دلفی به دست آمده است [۵۶]؛ این پژوهش در ادامه راه با استناد به این مقاله عمل خواهد کرد. جدول ۴ عوامل کلیدی و زیرعوامل‌های مرتبط با آن را نشان می‌دهد.

جدول ۴. عوامل کلیدی و زیرعوامل‌ها

عوامل کلیدی	زیرعوامل‌ها
امنیت اجتماعی	امنیت عینی، امنیت ذهنی
عدالت اجتماعی	عدالت رویه‌ای، عدالت توزیعی
کیفیت زندگی	اشتغال، بهداشت و سلامت، امکانات و شرایط زندگی، تأمین اجتماعی، توسعه انسانی، نشاط اجتماعی، اوقات فراغت
سرمایه فرهنگی	کالاها و فراورده‌های فرهنگی، تاریخی و مذهبی، رسانه‌های جمعی
همبستگی اجتماعی	شکاف اجتماعی، هویت، مدارای اجتماعی، سرمایه اجتماعی
توسعه فرهنگی	فرهنگ شهروندی، فرهنگ کار، میل به پیشرفت
سایر عوامل مؤثر	اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، حمایت اجتماعی، تعلق اجتماعی آسیب‌های اجتماعی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، دین‌داری، توسعه اقتصادی، تحولات جمعیت، مهاجرت، سبک زندگی، گردشگری

سی و سه عاملی که در مراحل قبلی پژوهش مورد شناسایی قرار گرفت، عواملی هستند که می‌توانند بر توسعه اجتماعی و فرهنگی استان یزد اثرگذار باشند، با استفاده از نرم‌افزار میک مک مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفتند تا تأثیرات و وضعیت هر یک از این متغیرها در سیستم شکل گرفته مورد سنجش قرار بگیرد. ابعاد ماتریسی که به عنوان ورودی نرم‌افزار میک مک در نظر گرفته شده بود، 33×33 بوده است. از کل روابط ممکن میان ابعاد شناسایی شده $89/53$ درصد روابط از خبرگان دارای اهمیت شناسایی شده‌اند و به نوعی درجه پرشدگی ماتریس عدد $89/53$ بوده است. این عدد نشان می‌دهد عوامل انتخاب شده تأثیرات بسیار زیادی را بر هم می‌گذاشته‌اند که این موضوع نشان‌دهنده ناپایداری سیستم شکل گرفته در این بخش است. تعداد کل روابط شکل گرفته در این پژوهش عدد 975 است. از میان 975 رابطه شناسایی شده، تعداد 114 رابطه عدد صفر بوده که نشان می‌دهد عوامل بر همدیگر تأثیر نداشته یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته‌اند. اعداد صفری که در ماتریس ارتباطات شکل گرفته‌اند، نزدیک به $11/69$ درصد از کل حجم ماتریس را به خود اختصاص داده است. از سوی دیگر ماتریس بر اساس شاخص‌های آماری (بر اساس پیشنهاد نرم‌افزار میک مک) با تنها ۲ بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار شده است که این عدد حاکی از روایی مناسب پرسشنامه و پاسخ‌های داده شده به آن است. اطلاعات کلی به صورت خلاصه در این بخش در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵. تحلیل اولیه داده‌های ماتریس تأثیرات متقاطع

شاخص	مقدار	شاخص	مقدار
ابعاد ماتریس	۳۳	تعداد دو	۳۸۷
تعداد تکرار	۲	تعداد سه	۲۸۵
تعداد صفرها	۱۱۴	تعداد P	۱۱۳
تعداد یک	۱۹۰	جمع	۹۷۵

در ماتریس متقاطع شکل گرفته در نرم‌افزار میک‌مک جمع‌آعدادی که در سطرهای هر یک از متغیرها وجود دارد به‌عنوان میزان تأثیرگذاری برای آن متغیر و جمع‌آعدادی که در ستون‌ها برای هر یک از متغیرها وجود دارد نیز میزان تأثیرپذیری آن متغیر را از متغیرهای دیگر پژوهش حاضر نشان می‌دهد. بر اساس نتایج بدست‌آمده از تحلیل ماتریس شکل گرفته در این پژوهش، شاخص‌های گروه عدالت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی از جمله شاخص‌هایی هستند که درجه تأثیرگذاری آن‌ها بیشتر از درجه تأثیرپذیری آن‌هاست و قابل ذکر است که اکثر شاخص‌های گروه‌های فوق‌الذکر نیز دارای درجه تأثیرپذیری زیادی هم در سیستم هستند.

جدول ۶. تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

ردیف	متغیر	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم	
		میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری
۱	امنیت عینی	۲۴۷	۲۸۵	۲۵۳	۲۸۴
۲	امنیت ذهنی	۲۴۱	۲۹۱	۲۵۲	۲۸۴
۳	شکاف اجتماعی	۲۰۸	۲۹۱	۲۱۲	۲۸۰
۴	هویت	۳۵۱	۳۱۸	۳۴۸	۳۰۸
۵	مدارای اجتماعی	۲۳۶	۲۴۱	۲۳۸	۲۴۰
۶	سرمایه اجتماعی	۳۱۸	۳۱۳	۳۲۰	۳۰۹
۷	اعتماد اجتماعی	۲۳۶	۳۰۷	۲۲۷	۳۰۵
۸	مشارکت اجتماعی	۲۴۱	۳۱۳	۲۴۱	۳۰۴
۹	حمایت اجتماعی	۳۸۴	۳۵۷	۳۷۳	۳۴۹
۱۰	تعلق اجتماعی	۲۸۴	۳۷۳	۳۷۵	۳۶۶
۱۱	اشتغال	۳۷۳	۳۷۹	۳۷۴	۳۷۹
۱۲	بهداشت و سلامت	۲۶۹	۳۱۳	۲۷۲	۳۲۰
۱۳	امکانات و شرایط زندگی	۳۸۴	۳۶۸	۳۸۲	۳۷۱
۱۴	رضایت از زندگی	۳۷۹	۳۸۴	۳۷۷	۳۷۷
۱۵	تحولات جمعیت	۲۸۵	۲۶۹	۲۹۰	۲۷۴
۱۶	توسعه انسانی	۳۸۴	۳۱۶	۳۷۷	۳۱۶
۱۷	نشاط اجتماعی	۳۵۷	۳۵۱	۳۵۵	۳۴۹
۱۸	اوقات فراغت	۳۰۷	۳۱۸	۳۱۱	۳۱۷
۱۹	عدالت اجتماعی	۳۹۰	۳۵۷	۳۸۲	۳۵۷
۲۰	سرمایه فرهنگی	۳۴۶	۳۴۰	۳۴۶	۳۴۴
۲۱	تاریخی مذهبی	۲۸۰	۲۴۷	۲۷۳	۲۴۰
۲۲	کالاها و فرآورده‌های فرهنگی	۳۱۳	۲۶۹	۳۰۱	۲۶۹
۲۳	رسانه‌های جمعی	۳۰۲	۱۷۵	۳۰۲	۱۸۳
۲۴	فرهنگ شهروندی	۳۰۷	۲۸۰	۳۰۸	۲۸۵
۲۵	فرهنگ کار	۲۳۰	۲۴۱	۲۶۵	۲۵۱
۲۶	میل به پیشرفت	۲۵۲	۲۵۸	۲۵۴	۲۶۴
۲۷	آسیب‌های اجتماعی	۳۰۷	۳۲۹	۳۱۴	۳۴۱
۲۸	فناوری اطلاعات و ارتباطات	۲۵۲	۱۵۳	۲۵۳	۱۶۴
۲۹	دین‌داری	۳۱۸	۳۲۴	۳۱۸	۳۲۴
۳۰	توسعه اقتصادی	۳۲۹	۳۲۵	۳۲۹	۳۳۵
۳۱	مهاجرت	۲۴۷	۲۷۴	۲۴۷	۲۷۴
۳۲	سبک زندگی	۲۳۰	۳۳۵	۲۳۰	۳۳۵
۳۳	گردشگری	۲۹۱	۲۷۴	۲۹۱	۲۷۴

اگرچه پراکندگی تأثیرگذاری - تأثیرپذیری در درون هر گروه نیز همراه با نوسان است لیکن در مجموع می‌توان آن‌ها را متغیرهای دو وجهی (ریسکی و هدف) دانست. آنچه از وضعیت صفحه پراکندگی متغیرهای تأثیرگذار بر توسعه اجتماعی و فرهنگی استان یزد می‌توان فهمید وضعیت ناپایداری بسیار شدید سیستم است. اکثر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده هستند به از غیر چند عامل محدود که نشان می‌دهند دارای تأثیرپذیری بالایی در سیستم هستند بقیه متغیرها از وضعیت تقریباً مشابهی نسبت به همدیگر برخوردارند که فقط میزان شدت و ضعف با آن‌ها هم متفاوت است. در مجموع متغیرها دارای دو نوع تأثیر هستند. در جدول ۶ تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر مورد بررسی قرار گرفته است.

با شناسایی این متغیرها میان ۳۳ عامل بررسی شده در این پژوهش، تعداد ۹ عامل اصلی به‌عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه استان یزد انتخاب شدند. این ۹ عامل در چارک بالایی تأثیرات مستقیم قرار گرفته‌اند. تمامی ۹ عامل با تغییر اندکی در رتبه‌های خود در تأثیرات غیرمستقیم نیز تکرار شده‌اند که به نظر می‌رسد در ارتقاء کیفی عوامل کلیدی مؤثر باشد. ۹ شاخص مورد بررسی به شرح جدول ۷ هستند.

جدول ۷. عوامل کلیدی تأثیرگذار مستقیم و غیرمستقیم

ردیف	عوامل کلیدی (تأثیرات مستقیم)	عوامل کلیدی (تأثیرات غیرمستقیم)
۱	عدالت اجتماعی	امکانات و شرایط زندگی
۲	حمایت اجتماعی	عدالت اجتماعی
۳	تعلق اجتماعی	توسعه انسانی
۴	امکانات و شرایط زندگی	رضایت از زندگی
۵	توسعه انسانی	تعلق اجتماعی
۶	رضایت از زندگی	اشتغال
۷	اشتغال	حمایت اجتماعی
۸	نشاط اجتماعی	نشاط اجتماعی
۹	هویت	هویت

با توجه به اهداف ۹ عامل، در ۳ گروه عدالت اجتماعی و سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی جای گرفتند که این عوامل به‌عنوان پایه اصلی سناریونویسی استان در این قسمت مورد استفاده قرار می‌گیرد. مجموعه وضعیت‌های محتمل این عوامل به شکل شفاف، گره‌ها و مسیرهای سیاست‌گذاری را برای مدیران معین می‌کند. همان‌طور که مطرح گردید ۳ عامل عدالت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی به‌عنوان عوامل کلیدی در موضوع توسعه اجتماعی و فرهنگی استان یزد، ایفاگر نقش عمده بوده و به‌عنوان بازیگران اصلی شناخته شدند.

این عوامل در صحنه پیش روی برنامه‌ریزی استان جهت تحقق اهداف سند چشم‌انداز و مأموریت‌های استان، در وضعیت‌های مختلفی قابل تصور هستند که این وضعیت‌های احتمالی برای آینده پیش روی استان از نظر برنامه‌ریزی بسیار با اهمیت هستند. به همین دلیل، تحلیل دقیق شرایط پیش رو و تعریف وضعیت‌های احتمالی، لازمه اصلی تدوین سناریوها است. جهت دقت کار در این مرحله از خبرگان مرحله قبل نظرخواهی شده و نهایتاً با جمع‌بندی آن‌ها ۱۸ وضعیت برای ۳ عامل به شرح جدول ۸ تعریف گردید. وضعیت‌ها برای هر عامل متناسب با شرایط عامل کلیدی تفکیک شده است.

به‌منظور سناریوسازی با استفاده از نرم‌افزار سناریوویزارد لازم است تا ابتدا عوامل کلیدی مؤثر و وضعیت‌های مختلف تعریف شده برای آن‌ها در نرم‌افزار وارد شوند. برای ادامه کار با نرم‌افزار، در این مرحله باید ماتریس تأثیرات متقابل برای تمامی مفاهیم موجود در ساختار تجزیه و تحلیل را به دست آوریم.

جدول ۱. عوامل کلیدی و وضعیت‌های احتمالی آن در آینده پیش رو

نام	عوامل کلیدی	وضعیت	زیرمجموعه هر عامل	ویژگی وضعیت
A	عدالت اجتماعی	A ₁	عدالت رویه مطلوب	قانون‌گذاری مناسب و اجرای مطلوب
		A ₂	عدالت رویه نامطلوب	تغییر مداوم قانون و اجرای نامناسب
		A ₃	عدالت توزیعی مطلوب	دسترسی به فرصت‌های برابر
		A ₄	عدالت توزیعی نامطلوب	فرصت‌ها در اختیار گروه خاصی هستند.
B	سرمایه اجتماعی	B ₁	حمایت اجتماعی مطلوب	کمک بدون چشم‌داشت مردم به یکدیگر
		B ₂	حمایت اجتماعی نامطلوب	عدم کمک به هم‌نوع
		B ₃	تعلق اجتماعی مطلوب	وفاداری مردم به جامعه
		B ₄	تعلق اجتماعی نامطلوب	عدم وفاداری مردم به جامعه
C	کیفیت زندگی	C ₁	امکانات و شرایط زندگی مطلوب	وجود زیرساخت‌های توسعه شهری
		C ₂	امکانات و شرایط زندگی نامطلوب	ضعف در زیرساخت‌های رفاه اجتماعی
		C ₃	توسعه انسانی مطلوب	وجود خدمات بهداشتی و آموزشی
		C ₄	توسعه انسانی نامطلوب	کمبود و ضعف در خدمات بهداشتی و آموزشی
		C ₅	رضایت از زندگی مطلوب	وجود احساس رضایت از فضاهای شهری
		C ₆	رضایت از زندگی نامطلوب	عدم وجود رضایت کافی از فضای شهری
		C ₇	اشتغال مطلوب	وجود فرصت‌های شغلی فراوان
		C ₈	اشتغال نامطلوب	عدم وجود فرصت‌های شغلی مناسب
		C ₉	نشاط اجتماعی مطلوب	وجود فضاهای تفریحی مکفی
		C ₁₀	نشاط اجتماعی نامطلوب	کمبود فضاهای تفریحی

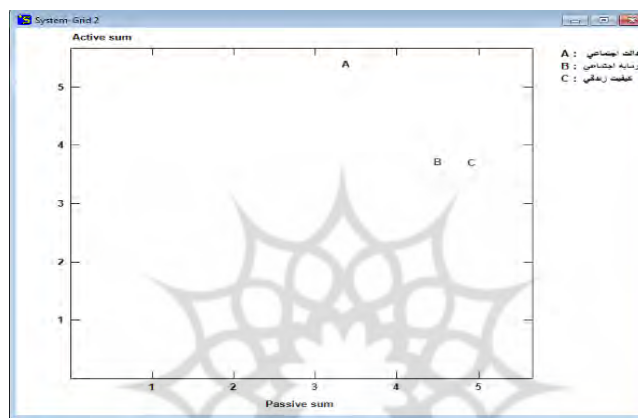
با طراحی وضعیت‌های مختلف در این بخش و سپس تهیه ماتریس متقاطع 18×18 ، همانند مرحله قبل، پرسشنامه‌ای جامع‌تر تدوین گردید و به همراه راهنمای نحوه پرکردن پرسشنامه در اختیار ۱۲ خبره قرار داده شد. سپس با گرفتن میانگین ساده از اعداد نظرات خبرگان که بین عدد ۳ تا عدد ۳- بود و در ادامه رند کردن نظرات مختلف بدست‌آمده از خبرگان، داده‌ها برای ورود به نرم‌افزار آماده می‌شوند. در شکل ۲ می‌توانید بخشی از ماتریس را در صفحه نرم‌افزار مشاهده می‌شود.

همان‌طور که در شکل ۲ مشاهده می‌شود در ستون سمت چپ، مفاهیم با اسم کامل نمایش داده می‌شوند و در سطر بالای ماتریس نام کوتاه آن‌ها نمایش داده می‌شود. اکنون تمام داده‌های موردنیاز به نرم‌افزار وارد شده و کار محاسبه سناریوهای سازگار می‌تواند آغاز شود. سیستم‌گرید یک ابزار ساده برای ارزیابی نقش هر یک از مفاهیم در سیستم مورد بررسی است. ارزیابی مفاهیم در واقع یک مرحله آماده‌سازی برای فرایند ساخت و ساز سناریوهاست. روش کلی برای این محاسبه جمع همه اثرات اعمال شده توسط یک مفهوم (جمع فعال^۱) و همه اثرات وارد شده بر یک مفهوم (جمع منفعل^۲) است. محاسبه جمع فعال با جمع کردن همه اعداد ردیف مربوط به آن مفهوم در ماتریس تأثیرات متقابل و جمع منفعل با جمع کردن همه اعداد ستون مربوط به آن مفهوم در ماتریس انجام می‌گیرد. سپس با در نظر گرفتن جمع فعال به‌عنوان محور y و جمع منفعل به‌عنوان محور x همه مفاهیم در یک نمودار رسم می‌شوند و سیستم‌گرید موردنظر به دست می‌آید.

^۱ Active sum^۲ Passive sum

Cross-Impact-Matrix		A				B				C				
2		A1	A2	A3	A4	B1	B2	B3	B4	C1	C2	C3	C4	C5
عدالت اجتماعی:														
عدالت رویه مطلوب						2	-2	2	-1	2	-3	3	-3	3
عدالت رویه نامطلوب						-2	3	-3	3	-3	3	-3	3	-3
عدالت توزیعی مطلوب						3	-2	3	-3	3	-3	3	-3	3
عدالت توزیعی نامطلوب						-3	2	-3	3	-2	2	-3	3	-3
سرمایه اجتماعی:														
حمایت اجتماعی مطلوب		1	-2	1	-3					3	-2	3	-3	2
حمایت اجتماعی نامطلوب		-1	1	-2	2					-1	2	-1	2	-2
تعقق اجتماعی مطلوب		1	-2	2	-3					2	-1	2	-2	3
تعقق اجتماعی نامطلوب		-1	1	-3	1					-1	2	-2	2	-3
کیفیت زندگی:														
امکانات و شرایط زندگی مطلوب		0	-1	2	-1	2	-1	1	-1					
امکانات و شرایط زندگی نامطلوب		0	0	-2	2	-2	2	-1	2					
توسعه انسانی مطلوب		2	-3	3	-3	3	-2	1	-2					
توسعه انسانی نامطلوب		-2	2	-3	3	-3	2	-2	2					
رضایت از زندگی مطلوب		1	-2	1	-2	3	-2	3	-1					

شکل ۲. بخشی از ماتریس تاثیرات متقابل در نرم‌افزار سناریویزاد

شکل ۳. گزارش سناریوهای سازگار محاسبه شده

مفهوم قرار گرفته در سمت چپ بالای نمودار شکل ۳، به‌عنوان کنترل‌کننده سیستم و مفهوم قرار گرفته در سمت راست پایین نمودار مفهوم وابسته به سایر متغیرها را نشان می‌دهد. همان‌طور که در شکل مشاهده می‌شود تمامی مفاهیم موردنظر ما در سمت راست بالای نمودار قرار گرفته که نشان‌دهنده تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیاد بر سیستم است. نتیجه‌ای کاملاً منطقی است زیرا که در غیر این صورت هیچ سناریویی تدوین نمی‌شد. قبل از اینکه به تفسیر هر یک از سناریوها پرداخت؛ آن‌ها را در قالب یک تابلوی سناریو بررسی می‌کنیم. از آنجاکه ممکن است تعدادی از سناریوهای مطرح‌شده در برخی از عوامل شرح‌دهنده دارای شباهت باشند می‌توان آن‌ها را در قالب خانواده‌های سناریو مورد تفسیر قرارداد. در جدول ۹ ترکیب سناریوهای مختلف در قالب خانواده‌های سناریو ارائه‌شده است. در این جدول هر سطر نشان‌دهنده وضعیت یکی از عوامل شرح‌دهنده و هر ستون معرف یک سناریو از بین ۶ سناریوی سازگار است.

جدول ۹. تابلوهای حاصل از سناریوهای سازگار

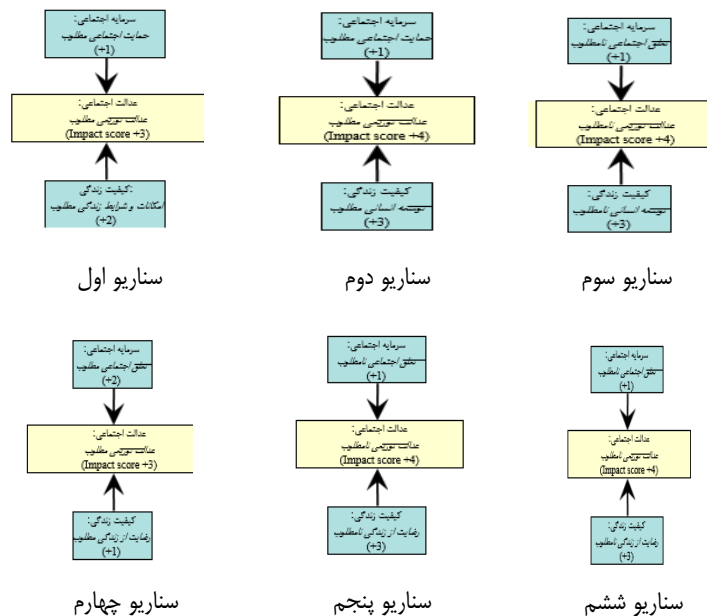
سناریو ۱	سناریو ۲	سناریو ۴	سناریو ۶	سناریو ۵	سناریو ۳
عدالت اجتماعی:	عدالت اجتماعی:			عدالت اجتماعی:	
عدالت توزیعی مطلوب	عدالت توزیعی مطلوب			عدالت توزیعی نامطلوب	
سرمایه اجتماعی:	سرمایه اجتماعی:	سرمایه اجتماعی:	سرمایه اجتماعی:	سرمایه اجتماعی:	
حمایت اجتماعی مطلوب	حمایت اجتماعی مطلوب	تعلق اجتماعی مطلوب	حمایت اجتماعی نامطلوب	تعلق اجتماعی نامطلوب	
کیفیت زندگی:	کیفیت زندگی:	کیفیت زندگی:	کیفیت زندگی:	کیفیت زندگی:	کیفیت زندگی:
امکانات و شرایط زندگی مطلوب	توسعه انسانی مطلوب	رضایت از زندگی مطلوب	اشتغال نامطلوب	رضایت از زندگی نامطلوب	توسعه انسانی نامطلوب

خانواده اول سناریوها شامل ترکیبی از سه سناریوی امیدوارکننده و مطلوب است. تفاوت بین دو سناریو اول در عامل شرح‌دهنده کیفیت زندگی و در سناریو چهارم در سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی است و خانواده دوم سناریوها شامل ترکیبی از سه سناریوی بحرانی و نامطلوب است. تفاوت بین سناریو سوم و پنجم در عامل شرح‌دهنده کیفیت زندگی و در سناریو ششم در سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی است. در ادامه به بررسی و مقایسه سازگاری عوامل شرح‌دهنده در هر سناریو پرداخته شده که به صورت جدول ۱۰ نشان داده شده است.

جدول ۱۰. سازگاری عوامل شرح‌دهنده در سناریوهای پژوهش

درجه سازگاری	فرضیه	عامل شرح دهنده
۲	عدالت توزیعی مطلوب	عدالت اجتماعی
۱	حمایت اجتماعی مطلوب	سرمایه اجتماعی
۰	امکانات و شرایط زندگی مطلوب	کیفیت زندگی
۲	عدالت توزیعی مطلوب	عدالت اجتماعی
۱	حمایت اجتماعی مطلوب	سرمایه اجتماعی
۰	توسعه انسانی مطلوب	کیفیت زندگی
۱	عدالت توزیعی نامطلوب	عدالت اجتماعی
۱	تعلق اجتماعی نامطلوب	سرمایه اجتماعی
۰	توسعه انسانی نامطلوب	کیفیت زندگی
۱	عدالت توزیعی مطلوب	عدالت اجتماعی
۱	تعلق اجتماعی مطلوب	سرمایه اجتماعی
۰	رضایت از زندگی مطلوب	کیفیت زندگی
۲	عدالت توزیعی نامطلوب	عدالت اجتماعی
۱	تعلق اجتماعی نامطلوب	سرمایه اجتماعی
۰	رضایت از زندگی نامطلوب	کیفیت زندگی
۱	عدالت توزیعی نامطلوب	عدالت اجتماعی
۱	حمایت اجتماعی نامطلوب	سرمایه اجتماعی
۰	اشتغال نامطلوب	کیفیت زندگی

در شکل ۴ همچنین تأثیرات سازگار و ناسازگار بر روی وضعیت هر یک از سناریوها مورد بررسی قرار گرفته است.

شکل ۴. تأثیرات سازگار و ناسازگار بر روی هر یک از وضعیت هر یک از سناریوها

بررسی و تحلیل مرتبط با هر یک از سناریوها به صورت جدول ۱۱ نشان داده شده است.

جدول ۱۱. نتایج حاصل از هر یک از سناریوها

سناریو	نتیجه
سناریو اول	امتیاز ۳ نشان‌دهنده مجموع جبری تمامی تأثیرات اعم از تأثیرات سازگار و متناقض است. همان‌طور که نمایان است وضعیت‌های عدالت توزیعی مطلوب، حمایت اجتماعی مطلوب و امکانات و شرایط زندگی مطلوب که به‌عنوان سناریو اول، توسط نرم‌افزار مطرح‌شده نشان‌دهنده اهمیت این عوامل در توسعه اجتماعی و فرهنگی است.
سناریو دوم	مجموع جمع جبری امتیازات اعمال‌شده بر روی عدالت اجتماعی در وضعیت عدالت توزیعی مطلوب با مقداری پیشرفت نسبت به سناریوی قبل و با افزایش یک واحدی عامل کیفیت زندگی (توسعه انسانی) به امتیاز ۴ رسیده است. همانند سناریو اول و با تغییری جزئی وضعیت‌های عدالت توزیعی مطلوب، حمایت اجتماعی مطلوب و توسعه انسانی مطلوب در این سناریو جای گرفته‌اند. همان‌طور که قبلاً گفته عدالت اجتماعی با حمایت اجتماعی رابطه‌ی مثبت متقابل دارد و توسعه‌ی انسانی هم از عدالت اجتماعی نشأت می‌گیرد.
سناریو سوم	مجموع جمع جبری امتیازات اعمال‌شده بر روی عدالت اجتماعی در وضعیت عدالت توزیعی نامطلوب همانند سناریو قبل ۴ است. این نتیجه حاکی از آن است که عدالت اجتماعی چه در سناریوهای مطلوب و امیدوارکننده و چه در سناریوهای بحرانی و نامطلوب دارای بیشترین امتیاز است و نقش محوری را در تمامی سناریوها بازی می‌کند.
سناریو چهارم	مجموع جبری امتیاز عدالت اجتماعی در این سناریو همان‌طور که مشاهده می‌شود ۳ است که با کاهش یک واحد نسبت به سناریو دوم همراه بوده است. نکته قابل ذکر در این سناریو کاهش امتیاز عامل کیفیت زندگی (رضایت از زندگی) و افزایش عامل سرمایه اجتماعی (تعلق اجتماعی) است و می‌توان این نتیجه را گرفت که این سناریو بیشتر تحت تأثیر عامل سرمایه اجتماعی بوده تا عامل کیفیت زندگی. در این سناریو وضعیت تعلق اجتماعی مطلوب و رضایت از زندگی مطلوب به‌عنوان آثار عدالت توزیعی مطلوب ترسیم‌شده است و باهم رابطه متقابل دارند.
سناریو پنجم	مجموع جبری امتیاز عدالت اجتماعی در این سناریو همان‌طور که مشاهده می‌شود ۴ است که همانند سناریو اول خانواده دوم بوده است.
سناریو ششم	مجموع جبری امتیاز عدالت اجتماعی در این سناریو همان‌طور که مشاهده می‌شود ۴ است اما نکته قابل توجه افزایش یک واحد عامل سرمایه اجتماعی و کاهش یک واحدی عامل کیفیت زندگی است که منجر به تأثیر مساوی این دو عامل با هم شده است.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با اندکی تأمل به‌سادگی می‌توان از جایگاه، شأن و اهمیت توسعه اجتماعی، شاخص‌ها و ابعاد تشکیل‌دهنده آن در معادلات توسعه‌ای کشورهای صنعتی و پیشرفته‌ی دنیا، بخصوص کشورهای اروپای غربی، امریکای شمالی و همچنین استرالیا سخن گفت؛ اما در سطح ملی به‌رغم پیشرفت‌های صنعتی و اقتصادی در دهه‌های گذشته و همچنین ظرفیت‌های موجود در قوانین کلان‌کشوری و سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ی کشور در امر توسعه‌ی اجتماعی، شاهد تغییرات چندانی به نسبت دیگر حوزه‌ها به‌طور عینی نبوده‌ایم. چرا که هنوز در فحواي پیشینه عملی سیاست‌های توسعه‌ای و همچنین متولیان اجتماعی، توسعه‌ی اجتماعی (کارکردها، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مربوط به آن) تقریباً ناشناخته و آزمایش نشده است.

همچنین باید در نظر داشت توسعه، یک فرآیند است به عبارتی یک بسته‌ای است که باید تمام جوانب آن رعایت شود نه به‌صورت گزینشی بر ابعادی تأکید و از ابعاد دیگری غفلت نمود. توسعه یک پروژه و برنامه نیست که فقط توسط دولت‌ها برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی شود. هدف توسعه مردم است، بنابراین باید رفاه و رضایت مردم در توسعه هدف باشد و توسعه توسط مردم و با مردم در تمام طول فرآیند تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری، اجرا و ارزیابی انجام شود. آنچه که امروزه در ادبیات توسعه به توسعه‌ی مبتنی بر اجتماع محلی از آن یاد می‌شود. در فرآیند توسعه تمام برنامه‌هایی که صرفاً برگرفته از نظریات نوسازی است نیاز به بازنگری دارد و برنامه‌های توسعه باید هر چه بیش‌تر به سمت منطقه‌ای و محلی عمل نمودن و عدالت‌محوری، پیش رود. همچنین با توجه به این‌که این پژوهش در سطح استان انجام می‌شود تعداد ۶ سناریوی کاملاً سازگار مشاهده شد که حاکی از آن است که یک وضعیت پویا بر رفتارهای عوامل اجتماعی و فرهنگی استان حاکم است و نباید همه‌ی آن را با یک سیاست واحد مدیریت کرد. وظیفه‌ی دولتمردان، سیاست‌گذاران و سایر دست‌اندرکاران در این زمینه وظیفه‌ای دشوار و پیچیده است. در مجموع باید گفت نتیجه اصلی این تحقیق حاکی است در استان یزد ۳ عامل کلیدی بازیگران اصلی و مؤثر بر فرآیند توسعه اجتماعی و فرهنگی هستند که وضعیت فعلی این عوامل چندان مناسب نیست و سناریوهای احتمالی پیش روی استان نیز اگرچه امیدهای فراوانی به وقوع شرایط مطلوب در استان را نشان می‌دهند ولی از طرف دیگر وقوع شرایط بحرانی را دور از انتظار نمی‌دانند.

این تحقیق، مدیریت‌های کلیدی و حساس استان را انتخاب و نقش و وظایف کلان آن‌ها را جهت تحقق اهداف نظریه پایه مورد اشاره و تأکید قرار داده است. در نهایت، تحقق توسعه اجتماعی با مؤلفه‌هایی همچون بهبود در کیفیت زندگی، تحقق برابری و عدالت اجتماعی و تقویت سرمایه‌ی اجتماعی و ارتقای توانمندی‌های انسانی در صورتی امکان‌پذیر خواهد شد که توسعه در ابعاد دیگر، از جمله توسعه‌ی سیاسی، توسعه‌ی اقتصادی، توسعه‌ی انسانی، و به‌ویژه، توسعه‌ی فرهنگی، اتفاق افتاده باشد. به‌بیان دیگر، مادامی که جامعه به لحاظ علمی و تکنولوژیکی توسعه‌نیافته باشد، به لحاظ مادی و اقتصادی دچار توسعه‌نیافتگی، نابرابری و بی‌عدالتی باشد، نتواند در بین شهروندان احساس تعلق، وفاداری، امنیت، آزادی، رفاه، آسایش و خوشبختی به وجود بیاورد، از نظر اکولوژیک و طبیعی در معرض فرسایش و تخریب باشد، امید به زندگی در جامعه در سطح پایینی باشد، به لحاظ اجتماعی و فرهنگی تنوع و کثرت را نپذیرد، به‌ویژه، به لحاظ فکری، معرفتی، دانش و آگاهی در سطح پایینی قرار داشته باشد، نباید انتظار داشت به توسعه دست یابد. با توجه به تجربه‌ی ایران، تنها با از میان بردن موانع توسعه و فراهم آوردن شرایط آن از سوی نظام سیاسی اجتماعی می‌توان به توسعه، به‌ویژه توسعه‌ی اجتماعی، دست یافت. بر اساس یافته‌های پژوهش عدالت توزیعی مطلوب، حمایت اجتماعی مطلوب و امکانات و شرایط زندگی مطلوب امکان ایجاد یک برنامه توسعه مناسب را در استان یزد خواهد توانست به وضعیت ایده‌آل مناسبی برساند. این یافته پژوهش در حقیقت لزوم پرداختن به این سه حوزه را برای مسئولین برنامه‌ریزی استانی مشخص می‌نماید. از سوی دیگر بر اساس سناریوهای پژوهش مبحث کیفیت زندگی هم به نوعی یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر توسعه منطقه‌ای استان یزد در آینده

را نشان می‌دهد. این موضوع نیز بر لزوم برنامه‌ریزی هرچه بهتر در این حوزه تأکید دارد. پژوهش حاضر به منظور بررسی و تجزیه و تحلیل توسعه اجتماعی و فرهنگی استان یزد انجام شده است. از آنجاکه این موضوع توسعه در تمامی حوزه‌ها قابل بحث است پیشنهاد می‌شود با استفاده از تکنیک‌های مطرح شده در این پژوهش در مورد آینده توسعه سایر حوزه‌ها هم سناریونویسی انجام شود. از سوی دیگر دریافت نظرات مدیران بخش‌های حاکمیتی کشور به عنوان داده خام طراحی سناریو می‌تواند به کمک سایر پژوهشگران به مراحل مختلف طراحی سناریو پژوهش اضافه شود و به نوعی اعتبار سناریوپردازی شکل گرفته تقویت شود.

منابع

1. Abdoli, A., Mohammadi, J., & Ebrahimi, R. (2012). An analysis of the sense of social security of urban tourists (Case study: Domestic tourists in Isfahan). *Journal of Geography and Planning*, 18(50), 257-235. (In Persian).
2. Abdurakhmanova, G., Shayusupova, N., Irmatova, A., & Rustamov, D. (2020). The role of the digital economy in the development of the human capital market. *Архив научных исследований*, (25).
3. Afzalan, N., & Muller, B. (2014). The role of social media in green infrastructure planning: A case study of neighborhood participation in park siting. *Journal of Urban Technology*, 21(3), 67-83.
4. Akkoyun, Y., & Erkan, T. E. (2014). Lifelong learning case study from Turkish public sector: business process management in social security operations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 1154–1159.
5. Amanatidou, E. (2011). Grand challenges—a new framework for foresight evaluation. *EU-SPRI Conference Papers. Manchester*, 20–22.
6. Apostolache, M. A. (2014). Regional development in Romania—from regulations to practice. *Procedia Economics and Finance*, 8(35), 58–59.
7. Arcidiacono, C., Procentese, F., & Di Napoli, I. (2007). Youth, community belonging, planning and power. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(4), 280-295.
8. Areekul, C., Ratana-Ubol, A., & Kimpee, P. (2015). Model development for strengthening social capital for being a sustainable lifelong learning society. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 1613–1617.
9. Asan, S. S., & Asan, U. (2007). Qualitative cross-impact analysis with time consideration. *Technological Forecasting and Social Change*, 74(5), 627–644.
10. Asgari, A., & Sharapour, M. (2009). Typology of tolerance and its assessment among students of the faculties of social sciences, University of Tehran and Allameh Tabatabai. *Cultural Research Quarterly*, 2(8), 1-34. (In Persian).
11. Azad Armaki, T., Mubaraki, M., & Shahbazi, Z. (2012). Investigation and identification of practical indicators of social development (using Delphi technique). *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, First Year, First Issue, 7-30. (In Persian).
12. Babaeifard, A. (2009). Cultural development and social development in Iran. *Social Welfare Quarterly*, 10(37), 7-56. (In Persian).
13. Bagheri, L. (2013). A Study of Ethics and Citizenship Rights in Society and People's Expectations from the Government (Case Study: Tehran). *Fourth Year Bioethics Quarterly*, 11, 93-126. (In Persian).
14. Bootz, J.-P. (2010). Strategic foresight and organizational learning: A survey and critical analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, 77(9), 1588–1594.
15. Bootz, J.-P., Durance, P., & Monti, R. (2019). Foresight and knowledge management. New developments in theory and practice. *Technological Forecasting and Social Change*, 140, 80–83.
16. Bootz, J.-P., Monti, R., Durance, P., Pacini, V., & Chapuy, P. (2019). The links between French school of foresight and organizational learning: An assessment of developments in the last ten years. *Technological Forecasting and Social Change*, 140, 92–104.
17. Buehring, J., & Bishop, P. C. (2020). Foresight and design: new support for strategic decision making. *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, 6(3),

- 408-432.
18. Carr, M. (2010). Slouching towards dystopia: the new military futurism. *Race & Class*, 51(3), 13-32.
 19. Causadias, J. M., & Cicchetti, D. (2018). Cultural development and psychopathology. *Development and Psychopathology*, 30(5), 1549-1555.
 20. Chambers, S. K., Ng, S. K., Baade, P., Aitken, J. F., Hyde, M. K., Wittert, G., & Dunn, J. (2017). Trajectories of quality of life, life satisfaction, and psychological adjustment after prostate cancer. *Psycho-oncology*, 26(10), 1576-1585.
 21. Chou, K. L. (2009). Pre-migration planning and depression among new migrants to Hong Kong: The moderating role of social support. *Journal of Affective Disorders*, 114(1-3), 85-93.
 22. Chuluunbaatar, E., Luh, D.-B., & Kung, S.-F. (2014). The role of cluster and social capital in cultural and creative industries development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 109, 552-557.
 23. Coates, J. F. (1985). Foresight in federal government policy making. *Futures Research Quarterly*, 1(2), 29-53.
 24. Cuéllar, F., Penaloza, C., & López, A. (2016). Educational robots as promoters of cultural development. *2016 11th ACM/IEEE International Conference on Human-Robot Interaction (HRI)*, 547. IEEE.
 25. Daniels, K., & Bailey, A. (1996). Strategy development processes and participation in decision making: predictors of role stressors and job satisfaction. *Discussion paper-sheffield university management school accounting economics business*.
 26. David, H., & Duggan, M. G. (2006). The growth in the social security disability rolls: a fiscal crisis unfolding. *Journal of Economic perspectives*, 20(3), 71-96.
 27. Döringer, S. (2020). Individual agency and socio-spatial change in regional development: Conceptualizing governance entrepreneurship. *Geography Compass*, 14(5), e12486.
 28. Fudge, M., Ogier, E., & Alexander, K. A. (2021). Emerging functions of the wellbeing concept in regional development scholarship: A review. *Environmental Science & Policy*, 115, 143-150.
 29. Fukuyama, F. (2002). Social capital and development: The coming agenda. *SAIS review*, 22(1), 23-37.
 30. Galvão, A. R., Marques, C. S., Ferreira, J. ..., & Braga, V. (2000). Stakeholders' role in entrepreneurship education and training programmes with impacts on regional development. *Journal of Rural Studies*, 74, 169-179.
 31. Galvão, A. R., Mascarenhas, C., Marques, C. S., Braga, V., & Ferreira, M. (2020). Mentoring entrepreneurship in a rural territory—A qualitative exploration of an entrepreneurship program for rural areas. *Journal of Rural Studies*, 78, 314-324.
 32. Gholami, M., & Hayati, A. (2013). Investigating the effect of physical identity on social cohesion: a case study; Evin neighborhood of Tehran. *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 13(30), 131-150. (In Persian).
 33. Golabi, Fm, & Akhshi, Nazila. (2014). Social participation and social vitality. *Applied Sociology*, 26(3), 160-139.
 34. Hajamini, M. (2020). Assessment of Employment Status in Fourth and Fifth Economic, Social and Cultural Development Plans. *Journal of Economic Research and Policies*, 27(92), 7-43.
 35. Heaney, C. A., & Israel, B. A. (2008). Social networks and social support. *Health behavior and health education: Theory, research, and practice*, 4, 189-210.
 36. Hejbar al-Sadati, H., & Habibzadeh, M. J. (2013). Social justice and criminal justice;

- Separation or transplantation. *Doctrines of Criminal Law*, Razavi University of Islamic Sciences, 8, 25-54. (In Persian).
37. Ibietan, J., & Ekhosuehi, O. (2013). Trends in development planning in Nigeria: 1962 to 2012. *Journal of sustainable development in Africa*, 15(4), 297-311.
 38. Imam Juma Zadeh, S. J., Sadeghi Naqdali, Z., Rahbar Ghazi, M. R & Noee Baghban., S, M. (2013). Investigating the Relationship between Media Consumption and Social Cohesion (Case Study of Tabriz Youth). *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 1(4), 9-31. (In Persian).
 39. Jafari, F., Karami, S., Hatami, A., & Asadzadeh, H. (2020). Spatial analysis of regional development of the country based on social indicators. *Town and Country Planning*, 12(1), 1-28.
 40. Jahangiri, J., & Equality, I. (2013). Study of effective factors on social security of women: Women aged 15-40 years in Shiraz. *Strategic researches on security and social order*, second year, consecutive issue 6, second issue, 55-41. (In Persian).
 41. Jiang, J., Luo, L., Xu, P., & Wang, P. (2018). How does social development influence life expectancy? A geographically weighted regression analysis in China. *Public Health*, 163, 95-104.
 42. Kawachi, I., Subramanian, S. V, & Almeida-Filho, N. (2002). A glossary for health inequalities. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56(9), 647-652.
 43. Khalid, A. R ., & Mohammadian, F. (2013). Internet use and feeling of social security (Case study of Bahonar University of Kerman). *Journal of Cultural and Communication Studies*, 4(22), 53-89. (In Persian).
 44. Lazar, S. (2012). Citizenship quality: A new agenda for development?. *Journal of Civil Society*, 8(4), 333-350.
 45. Lees, N. (2010). Inequality as an Obstacle to World Political Community and Global Social Justice. *SGIR 7th Annual Conference OnInternational Relations*, 9-11.
 46. Loveridge, D., & Saritas, O. (2009). Reducing the democratic deficit in institutional foresight programmes: a case for critical systems thinking in nanotechnology. *Technological Forecasting and Social Change*, 76(9), 1208-1221
 47. Mara, D., Lane, J., Scott, B., & Trouba, D. (2010). Sanitation and health. *PLoS Med*, 7(11), e1000363.
 48. Njoh, A. J. (2006). *Tradition, culture and development in Africa: Historical lessons for modern development planning*. Ashgate Publishing, Ltd.
 49. Osher, D., Cantor, P., Berg, J., Steyer, L., & Rose, T. (2020). Drivers of human development: How relationships and context shape learning and development1. *Applied Developmental Science*, 24(1), 6-36.
 50. Pacione, M. (2009). *Urban geography: A global perspective*. Routledge.
 51. Palmer, R., Richards, G., & Dodd, D. (2007). *European cultural capital report*. Arnheim: ATLAS.
 52. Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2017). Shifting horizons in local and regional development. *Regional Studies*, 51(1), 46-57.
 53. Pour, Mohammad Reza., & Valibigi, Mojtaba. (2015). Explaining the interaction of quality of life indicators and regional development in Iran. *Scientific-Research Quarterly of the Research Center for the Art of Architecture and Urban Planning*, 12(32), 43-52.
 54. Prenda, K. M., & Lachman, M. E. (2001). Planning for the future: a life management strategy for increasing control and life satisfaction in adulthood. *Psychology and aging*, 16(2), 206.
 55. Puttnam, R. (2002). *The role of social capital in development: An empirical*

- assessment*. Cambridge University Press.
56. Rahayu, M., Rasid, F., & Tannady, H. (2019). The effect of career training and development on job satisfaction and its implications for the organizational commitment of regional secretariat (setda) employees of jambi provincial government. *International Review of Management and Marketing*, 9(1), 79.
 57. Rahmani Firoozjah, A., & Sohrabi, S. (2013). Sociological study of the relationship between quality of life and social capital (Case study of Tehran). *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 1(2), 157-175. (In Persian).
 58. Salehi Amiri, S. R., Azizabadi Farahani, F., & Babashams, A. (2019). Identifying the dimensions and components of cultural development in the National Library of Iran. *Social Studies and Research in Iran*, 3, 531-514. (In Persian).
 59. Salmenkaita, J.-P., & Salo, A. (2004). Emergent foresight processes: industrial activities in wireless communications. *Technological Forecasting and Social Change*, 71(9), 897-912.
 60. Sandıkcı, ÖP, Reteron, M., Ekici, A., & Simkins, T. (2019). Development and quality of life in Turkey: how globalization, religion, and economic growth influence individual well-being. *Journal of Macromarketing*, 36(3), 304-320.
 61. Sebestyén, T., & Varga, A. (2019). Knowledge networks in regional development: an agent-based model and its application. *Regional Studies*, 53(9), 1333-1343.
 62. Shen, H., Teng, F., & Song, J. (2019). Evaluation of spatial balance of China's regional development. *Sustainability*, 10(9), 3314.
 63. Szpilko, D. (2016). *NCCR-New Foresight Research Method*.
 64. Szpilko, D. (2020). Foresight as a Tool for the Planning and Implementation of Visions for Smart City Development. *Energies*, 13(7), 1782.
 65. Todd, S., & Drolet, J. L. (2020). *Community Practice and Social Development in Social Work*.
 66. Ugalde-Binda, N., Balbastre-Benavent, F., Canet-Giner, M. T., & Escribá-Carda, N. (2014). The role of intellectual capital and entrepreneurial characteristics as innovation drivers. *Innovar*, 24(53), 41-60.
 67. Um, J.-S. (2019). Futurology and Future Prospect of Drone CPS. In *Drones as Cyber-Physical Systems* (pp. 257-274). Springer.
 68. Unwin, G., & Deb, S. (2019). Caregiver's Concerns-Quality of Life Scale (CC-QoLS): Development and evaluation of psychometric properties. *Research in Developmental Disabilities*, 35(10), 2329-2340.
 69. Vaghfi, E., & Haghghatian, M. (2013). Investigating the Effect of Cultural Capital (Institutional Dimension) on Environmental Social Behaviors with Sustainable Urban Development Approach (Case Study: Shiraz). *Quarterly Journal of Urban Economics and Management*, 8, 65-47. (In Persian).
 70. van Beuningen, J., & Schmeets, H. (2013). Social capital in 2009: An index for the Netherlands. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 72, 73-90.
 71. van Dorsser, C., & Taneja, P. (2020). An integrated three-layered foresight framework. *Foresight*.
 72. Vito, R. (2020). Key variations in organizational culture and leadership influence: A comparison between three children's mental health and child welfare agencies. *Children and Youth Services Review*, 108, 104600.
 73. Walker, M., & Fongwa, S. (2017). *Universities, employability and human development*. Springer.
 74. Walters, T., Chandler, L., & Clark, S. (2019). Towards a framework for measuring local government return on investment in arts and cultural development. *Local*

- Government Studies*, 45(2), 262–280.
75. Watson, V., & Odendaal, N. (2013). Changing planning education in Africa: The role of the Association of African Planning Schools. *Journal of Planning Education and Research*, 33(1), 96-107.
 76. Webster, A. (2002). Foresight as a tool for the management of knowledge flows. *Report for EC STRATA Workshop, Brussels*, 22–23.
 77. Yamamura, E. (2011). The role of social trust in reducing long-term truancy and forming human capital in Japan. *Economics of Education Review*, 30(2), 380-389.
 78. Yazdkhasti, B., Hajiloo, F., & Alizadeh Aghdam, M.B (2013). Investigating the relationship between ecological cultural capital and the studied ecological footprint: Citizens of Tabriz. *Bioethics Quarterly*, 3(8), 101-132.
 79. Yoshida, M. (2020). Social development and the environment—a view from solid waste management. In *International Development and the Environment* (27–43). Springer.
 80. Zajda, J. I., & Zajda, J. I. (2010). *Globalization, education and social justice*. Springer.
 81. Zali, N. (2019). *Regional Foresight Redefining Regional Planning Process from the View of Futures Studies*. (In Persian).
 82. Zheng, L., Shepherd, D., & Batuo, M. E. (2021). Variations in the determinants of regional development disparities in rural China. *Journal of Rural Studies*, 82, 29-36.

